

Landschap zonder landbouw?

Aanleiding tot een verkenning

Het rurale landschap in ons land wordt voor een groot deel bepaald en gedragen door de agrarische bedrijfsvoering. De toekomst van veel landbouwbedrijven is echter hoogst onzeker. Daarnaast kan in sommige gebieden de landschapskwaliteit, die nu en vooral in de toekomst gevraagd wordt, lastig in overeenstemming worden gebracht met het huidige agrarische beheer dat juist door productiedoelstellingen wordt gestuurd.

Die situatie roept de vraag op of er naast of in plaats van de landbouw ook andere beheersvormen denkbaar zijn die kunnen zorgen voor een landschapskwaliteit waaraan behoefte bestaat en die ook financieel-economisch mogelijk zijn. In een sterk verstedelijkt land als Nederland zal die kwaliteit steeds meer worden bepaald door de betekenis die het landschap heeft als woon- en recreatiegebied voor een stedelijke bevolking. Voor een deel in samenhang hiermee zullen ook het beheer van natuurwaarden en grond- en oppervlaktewater medebepalend zijn voor die kwaliteit. In hoeverre zijn er nieuwe beheerders denkbaar die kunnen zorgen voor de genoemde kwaliteiten, dat is de vraag die hier aan de orde is. Voor het InnovatieNetwerk is het van belang op zoek te gaan naar mogelijkheden voor nieuwe verhoudingen in het landelijk gebied. Een verkenning die georiënteerd is op de hier gestelde vraag kan kansen en problemen in kaart brengen. Deze kennis kan worden gebruikt bij toekomstige innovatie projecten en als voorzet voor een publiek debat over de toekomst van het Nederlandse landschap.

Strategieën voor landschapskwaliteit

Ten aanzien van de vraag hoe met landschapskwaliteit kan worden omgegaan zijn twee uiteenlopende antwoorden of beter gezegd strategieën mogelijk: een aanpassingsstrategie en een ontwikkelingsgerichte strategie. Welke strategie in een regio wordt gekozen hangt mede af van het oordeel over aanwezige landschapskwaliteiten.

- Aanpassingsstrategie: bij deze strategie is de bestaande landschapskwaliteit uitgangspunt, nieuwe ontwikkelingen worden hieraan getoetst en worden zodanig ingepast dat ze de landschapskwaliteit kunnen ondersteunen¹. Deze strategie lijkt vooral actueel in veenweidegebieden waar handhaving van bestaande landschapskwaliteit veelal uitgangspunt is. Historisch is de landbouw daar de drager van het landschap. De eisen die een efficiënte agrarische bedrijfsvoering stelt,

bijvoorbeeld t.a.v. de waterhuishouding, zijn echter meestal niet in overeenstemming met het behoud van specifieke gebiedskenmerken, onder meer als gevolg van steeds verdere inklinking van het veen bij een laag waterpeil. Ook hierdoor is op de langere termijn de positie van de landbouw zeer onzeker. Hier is de keuze actueel tussen enerzijds voortzetting van een vorm van aangepaste agrarische bedrijfsvoering bij hoge waterpeilen en anderzijds nieuwe beheerders die de bestaande kwaliteiten duurzaam kunnen ondersteunen. Een relevant voorbeeld van een nieuwe beheerder is een natuurbeheerorganisatie (Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer) die agrarisch cultuurland in eigendom verwerft en het beheer overneemt teneinde bestaande landschap- en natuurwaarden te beschermen en te ontwikkelen.

- Ontwikkelingsgerichte strategie: hier staan juist (kansrijke) ruimtelijke ontwikkelingen centraal; die krijgen de ruimte om met behulp daarvan nieuwe ruimtelijke kwaliteiten te scheppen. Deze strategie is in verschillende gebieden aan de orde. Zo zijn in het Rivierenland onder invloed van de aanleg van bovenregionale infrastructuur, grootschalige bedrijfsterrainen, verspreide verstedelijking en op grootschalige landbouw gerichte ruilverkavelingen de bestaande landschapskwaliteiten ernstig aangetast. In verband met de ligging van het Rivierengebied ten opzichte van enerzijds de Randstad en anderzijds het ruimtelijk economisch kerngebied van Noordwest-Europa heeft het gebied behoorlijke economische groeipotenties. Vooral rond de wat grotere steden lijkt behoefte aan een ontwikkelingsgerichte strategie die economische ontwikkelingen benut om ruimtelijke kwaliteit toe te voegen. Dat zou kunnen door aantrekkelijke groengebieden te creëren gekoppeld aan stedelijke of recreatieve ontwikkeling of aan vormen van landelijk wonen, mogelijk in combinatie met waterbeheer (overloopgebieden of calamiteitenpolders). Een alternatief is om deze groengebieden te laten beheren door agrarische bedrijven.

Hans Hetsen

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en

Agrocluster

hetsen.ettma@zonnet.nl

Het onderscheid tussen beide strategieën is niet absoluut. Er zijn ook mengvormen van beide strategieën denkbaar, zeker als wordt gerefereerd aan betrekkelijk grote gebieden.

Aanpak

Om de mogelijkheden van nieuwe beheersvormen af te tasten zal een tweetal verkenningen worden uitgevoerd: één als uitwerking van een aanpassingsstrategie in het veenweidegebied en de ander als uitwerking van de ontwikkelingsgerichte strategie in het rivierengebied. Voor nader te detaileren proefgebieden worden een paar alternatieve beheersvormen uitgewerkt. Aan de proefgebieden worden de volgende eisen gesteld:

- De proefgebieden dienen zo gekozen te worden dat zij min of meer representatief zijn voor het ruimtegebruik en de landschapskwaliteiten van respectievelijk het veenweidegebied en het rivierengebied.
- De ruimtelijke kenmerken dienen zodanig te zijn dat er meerdere (combinaties van) groene functies gesitueerd kunnen worden: natuur- en/of landschapsbeheer, waterbeheer, verblijfs- en/of dagrecreatie, landelijk wonen, nieuwe buitenplaatsen en/of landgoederen.
- De ruimtelijke karakteristiek van de gebieden zijn zodanig dat er inrichtings- en beheersvarianten kunnen worden ontworpen waarin elke keer voor een verschillende mix van groene functies wordt gekozen.

Voor elk van beide proefgebieden worden in de verkenning de volgende stappen gezet:

1. Een door kaartmateriaal ondersteunde schets van het gebied waarin de landschapskwaliteiten duidelijk naar voren komen.
2. Een beschrijving van de (mogelijke) verandering van de landschapskwaliteiten van het gebied na een periode van 25 jaar onder invloed van autonome krachten en bestaand beleid.
3. Een aantal ontwerpen van inrichtings- en beheersvarianten die duidelijk maken dat de aanwezige groene kwaliteit ten minste kan worden gehandhaafd (Veen-

weidegebied) dan wel behoorlijk toeneemt (Rivierengebied) bij een (ten opzichte van de bestaande situatie) gewijzigd beheer. De varianten zouden onder meer van elkaar dienen te verschillen in de mate waarin bestaande functievervulling van het gebied wordt veranderd en de bestaande inrichting wordt aangepast.

4. Een uitwerking van de inrichtings- en beheersvarianten in financieel-economische zin, zowel op korte als lange termijn. Hiermee dient de vraag te worden beantwoord in hoeverre het beheer van de bestaande landschapskwaliteiten of toegevoegde kwaliteiten via de landbouw dan wel door alternatieve beheerders gefinancierd kan worden.

5. Een uitwerking van de varianten in institutioneel-bestuurlijke zin: wie is/zijn de private dan wel publieke beheerders, welke relatie is er met publieke instellingen en hoe wordt het beheer georganiseerd.

Uitvoering

Het project zal worden opgenomen in het werkprogramma van InnovatieNetwerk². Arcadis is momenteel doende een plan van aanpak op te stellen.

Onderdeel hiervan is ook de vraag in hoeverre kan worden aangehaakt bij lopende projecten die antwoorden kunnen opleveren op sommige van bovengenoemde deelvragen.

Voorts is goed denkbaar dat studenten Landschap, Planning en Ontwerp zich in het kader van een afstudeervak laten inspireren door de bovengenoemde vraagstelling. Indien hierbij zou worden samengewerkt met een of meer studenten van andere studierichtingen zou dit meerwaarde kunnen opleveren. Vooral wanneer daarbij zowel de kwaliteit van het landschap, als financieel-economische en institutionele aspecten geïntegreerd aan bod zouden kunnen komen.<<

Noten

1. Hiermee wordt niet bedoeld het behouden van het bestaande landschap!
2. InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (zie kader).

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster is een door de rijksoverheid, op verzoek van diverse maatschappelijke partijen, in het leven geroepen organisatie die zich richt op het ontwikkelen en tot uitvoering brengen van nieuwe concepten gericht op ingrijpende doorbraken en het aanpakken van sleutelbelemmeringen.